

УДК 378

Лариса Савранчук

СТРУКТУРА ТА РІВНІ ВИЩОЇ ОСВІТИ ЯПОНІЇ

У статті розглядається структура та рівні вищої освіти в Японії. Через аналіз історії розвитку у період з часу реставрації Мейдзи, з XVIII століття до наших днів, з урахуванням процесів зміни японського суспільства на різних часових етапах. Розкривається структура японських університетів (факультети, секції); тривалість навчання (повний, прискорений цикл); прогресія зростання кількості студентів та викладачів; форми власності на заклади освіти.

Ключові слова: освіта Японії, догмат загальної освіти, ієрархія, особливі риси освіти Японії.

Лариса Савранчук. СТРУКТУРА И УРОВНИ ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ ЯПОНИИ. В статье рассматривается структура и уровни высшего образования в Японии. Через анализ истории развития в период со времени реставрации Мэйдзи, с XVIII века до наших дней, с учетом процессов изменения японского общества на разных временных этапах. Раскрывается структура японских университетов (факультеты, секции); продолжительность обучения (полный, ускоренный цикл); прогрессия роста количества студентов и преподавателей; формы собственности на учреждения образования.

Ключевые слова: образование Японии, догмат общего образования, иерархия, особые черты образования Японии.

Larysa Savranchuk. STRUCTURE AND LEVELS OF HIGHER EDUCATION OF JAPAN. The article deals with the structure and level of higher education in Japan. Through the analysis of the history of the period since the Meiji Restoration, from the eighteenth century to the present day, taking into account the processes of change in Japanese society at different time stages. Reveals the structure of Japanese universities (departments, sections); duration of study (full, rapid cycle); progression of the growing number of students and teachers; ownership of educational institutions.

Key words: education in Japan, dogma of general education, hierarchy, specific features of education in Japan.

Постановка проблеми, аналіз останніх досліджень і публікацій. При вивченні дисципліни «Методика викладання предмету у вищій школі» велику цікавість у студентів викликає вивчення тем «Особливості вищої освіти країн Європи» та «Структура спеціальностей та освітніх рівнів у вищих школах країн Азії». Завдяки обробці Інтернет-джерел ми отримали фактичний матеріал для порівняльної характеристики та аналізу форм та суті вищих шкіл Франції та Японії, що уособлюють найбільш просунуті системи освіти Європи та Азії. Питання професійної підготовки вчителів Японії висвітлені у роботах Озерської О.Ю. (2006); економіки вищої освіти у працях Обара Е. (2010); оцінки системи освіти в Японії у публікаціях Арімото А. [1], Нохара Х. [2], Грищенко І.М. [3], Орусової О.В. [4]. Сучасна система японської освіти складалася протягом останніх двох сторіч. У XIX ст. тут був використаний досвід США. Однак перемога догмату загальної освіти над американськими ідеями прагматизму у Японії стала визначальною і до наших днів (загальноосвітні предмети становлять 0,5 навчального часу). Загальноосвітню підготовку тут розглядають як базис підготовки класного фахівця, який здатен упевнено вирішувати поточні завдання виробництва, швидко адаптуватися до нових технологій, вести активний пошук методів підвищення економічної ефективності.

Мета дослідження – виявити риси системи вищої освіти Японії, корисні для запозичення досвіду в організації структури та рівнів загальної освіти.

Виклад основного матеріалу. Система вищої освіти Японії веде свій початок з часів реставрації Мейдзи. До цього періоду у деяких великих містах спонтанно функціонували вищі школи, де діти японської аристократії і військових вивчали твори класиків, право і бойове мистецтво. Були також вищі медичні школи. Більшість таких шкіл, одержавши статус коледжів, увійшли потім до складу

університетів.

Перший на Японських островах державний університет був створений у 1877 р. у Токіо. У нього на правах коледжів включили гуманітарну і медичну школи. У формуванні університету взяв участь запрошений із США радник з вищої освіти Д. Мюррей. До кінця XIX ст., як відомо, в американську педагогічну науку і шкільну діяльність активно впроваджувалися ідеї прагматизму. Ці ідеї перенеслися і у Японію. У Токійському університеті за прикладом США були створені чотири факультети: природничо-науковий, медичний, юридичний, літературний. Кожен факультет поділявся на секції. Так, природничо-науковий факультет нарахував: геолого-мінералогічну, біологічну, хімічну, фізико-математичну, інженерну секції. Медичний факультет мав лікувальну та фармакологічну секції. Навчання в університеті тривало вісім років (чотири – у підготовчій школі і 4 роки на самому факультеті). У 1882 році у Токійському університеті навчалось понад 1800 студентів, працювало понад 100 педагогів. Загалом до 1880 року у країні працювало 2 державних, 32 муніципальних і 40 приватних коледжів. У 1895 році почав роботу університет у Кіото. У 1907 році – у Сендає, у 1910 – у Фукуоці. У 1918 році провів перший набір студентів державний університет на о. Хоккайдо у м. Саппоро. У першій чверті XX ст. у Японії діяло п'ять університетів. Для підготовки абітурієнтів на боці середніх шкіл були створені підготовчі курси з терміном навчання до 4 років. Таких шкіл було вісім.

Економіка вимагала збільшення чисельності фахівців вищої кваліфікації. У 1918 р. затверджується положення про вищу освіту у країні; визначається мета і завдання університетської підготовки. Серед останніх: розвивати особистість студентів та виховувати в них дух патріотизму. В університетах, серед відомих, нові факультети: економічний, торговий, сільськогосподарський, інженерний. Вперше створюються науково-дослідні секції, аспірантура терміном на три роки (медична – 4 роки). У державних

університетах тоді навчалось понад 9000 студентів.

Реорганізація університетської підготовки викликала ріст спеціалізованих коледжів. У 1918 році в Японії функціонували вже 96 коледжів, в яких навчалися 50000 студентів. До 1930 року нараховувалися понад 160 коледжів з понад 90000 студентів. У 1945-1947 рр. у країні працювали 50 університетів (100000 студентів) і понад 300 коледжів (понад 200 тисяч студентів), 80 педагогічних інститутів (понад 15000 студентів). У 1949 році вищі навчальні заклади Японії підлягли уніфікації щодо підготовки фахівців. Багато спеціальних шкіл перетворилися в університети чи коледжі. З'явилися десятки приватних університетів та коледжів, жіночих навчальних закладів. Загальне число державних та приватних університетів та коледжів переважало кількості. Уряд здійснював нагляд за змістом і методами навчання.

Економічна ситуація у світі та бажання вивести батьківщину до лідируючих держав світу спонукало японський уряд приділяти велику увагу вищій освіті. У 2010 році у Японії 40% випускників середніх шкіл навчалися у вищих закладах освіти, переважно в університетах. Кількість студентів становила понад 2 млн. осіб. Абитуриєнти приватних вузів роблять вступні внески. Ставши студентами, вони оплачують лекції, користування навчальним устаткуванням. Найбільші внески у медичних закладах, де перший навчальний рік обходиться студенту у понад 7 млн. ієн. Така сума більш ніж у два рази перевищує річний дохід середнього японського робітника.

До вузів відносять університети, коледжі з чотирирічним, медичні коледжі із шестирічним, молодші коледжі із дворічним і спеціалізовані (технічні) коледжі із п'ятирічним навчанням. Загальна освіта сприяє розгортанню творчих здібностей, які необхідні трестам фірм, вважають прихильники пріоритету загальної освіти. У програмах навчання спеціалізованих коледжів та університетів половина навчального часу відведена на засвоєння загальноосвітніх курсів.

Сучасний японський університет першої категорії звичайно складається з десяти факультетів (загальноосвітній, юридичний, інженерний, природничо-науковий, сільськогосподарський, літературний, економічний, педагогічний, медичний, фармакологічний). Сама структура університету сприяє просуванню загальної освіти на передові позиції. Загальноосвітня частина навчання домінує на всіх факультетах. Реформа освіти націлена на подальше удосконалення усіх ланок системи, торкнулася і вищої освіти, але не змінила поглядів на роль загального розвитку студентів. Система вищої освіти Японії містить у собі: університети повного циклу (4 роки); прискореного циклу (2 роки); технічні інститути; професійні коледжі.

Японські вузи мають унікальний інститут «студента-дослідника» (кенкюсей). Це означає, що студент, який поставив перед собою мету отримання наукового ступеня, має можливість займатися дослідницькою роботою в обраній ним конкретній царині знань від 0,5 до 1-го академічного року. Студенти-дослідники поділяються на три групи: ті, що мають намір домогтися наукового результату у стінах уні-

верситету у процесі доповнення (додатку) до основної 4-річної освіти; ті, що продовжують навчання у іншому університеті за згодою з тим університетом, де вивчали основний курс; студенти-іноземці, які готуються до складання вступних іспитів до університету терміном до 2-х років.

Огляд становлення і розвитку вищої освіти в Японії підтверджує панування принципу домінування загальноосвітньої підготовки студентів та визначає його характер у майбутньому. В університетах та коледжах цим дисциплінам присвячується 1, 2 та іноді 3 курси. Від випускників на роботі вимагають не «моментальної придатності», а «придатності, на яку не вплинуть майбутні зміни у характері роботи». Таким вимогам компаній відповідають 90% випускників Токійського та університету Васеда і близько 50% випускників Гарвардського і Мюнхенського університетів. Технічна освіта має залучати не тільки вивчення нових галузей науки, але і класичні основи знань (історію науки і техніки, філософію, логіку, теорію культури і антропологію, соціологію науки і техніки, науку про працю (ергономіку, медицину, психологію) [4].

Реформа освіти в Японії була націлена на подальше удосконалення усіх ланок освіти. Наслідком були заходи з поглиблення спеціалізації у сфері вищої освіти. Але реформа не змінила поглядів на роль загального розвитку студентів. Прикладом є функціонування Токійського педагогічного університету (перенесеного у 1969 році до гори Цукуба в 60 км на північний захід від Токіо), що скасував звичайну систему факультетів та кафедр і увів навчальні та науково-дослідні секції з визначних напрямів науки і техніки із фундаментальних та прикладних галузей знань, розширив фахову спеціалізацію, але залишив непорушним домінування загальної освіти. Кращі, найбільш престижні японські університети дають своїм випускникам велику загальноосвітню підготовку. Цим особливо відомі Кіотський та Токійський університети. Саме випускники цих ВИШів становлять інтелектуальну еліту японської економіки. Крім того, вища освіта Японії є одним з основних важелів державної політики. Вища освіта є стимулом трудової активності населення країни. Принцип домінування загальної освіти дає можливість японським підприємцям забезпечувати себе такими кадрами, що здатні упевнено вирішувати поточні завдання виробництва, швидко адаптуватися до нової технології і вести активний пошук методів підвищення економічної ефективності. Якби реформи вищої освіти не відбувалися, фундаментальна загальноосвітня підготовка студентів у Японії залишається пануючою на всіх напрямках і на всіх рівнях навчання.

Система вищої освіти Японії містить у собі: університети повного циклу (4 роки навчання); університети прискореного циклу (2 роки); технічні інститути та професійні коледжі. Термін навчання у магістратурі – 2 роки, докторантурі – 5 років. В університетах прискореного циклу 60% студентів складають дівчата. Вони спеціалізуються переважно на економіці, літературі, іноземних мовах, педагогіці, соціальному захисті. Останніми роками все більшу популярність мають суспільні науки.

Медичний та ветеринарний напрями мають подовжений термін навчання (+2, +1 рік). Професійні коледжі існують для тих, хто бажає спеціалізуватися на вузько технічній галузі (термін навчання 3 роки). Термін навчання у технічних інститутах складає 5 років. Навчання тут дає широку технічну підготовку і можливість працевлаштуватися у фірми та дослідні центри, пов'язані з розробкою ноу-хау, нових передових технологій. Крім того, тут готують також фахівців торговельного флоту.

Прийом іноземних студентів здійснюється на тих же засадах, що і японських абітурієнтів. Претендент повинен надати документ про те, що він провчився 12 років у своїй країні. Стосовно України, це означає, що він має закінчити школу, потім відучитися ще рік або в коледжі, або на підготовчих курсах в інституті. Вік має бути не молодше 18 років. До навчання допускаються і ті, хто склав іспити за програмами Abitur, International Baccalavreate, інше. Іноземні абітурієнти зобов'язані здати загальноосвітній іспит. Для гуманітаріїв це передбачає перевірку математики, історії, англійської мови. Для природничо-наукових спеціальностей це передбачає питання з математики, фізики, хімії, біології та англійської мови. Однак найважливішими є тести з японської мови, які проводить Асоціація міжнародної освіти у 31 країні світу. Іспит нараховує 3 блоки: перевірку знання ієрогліфів і лексики; сприйняття мови вголос; читанні і перевірка знань з граматики. Цей іспит має 4 рівня складності. I рівень передбачає вивчення японської мови протягом 900 годин та засвоєння 2000 ієрогліфів, II рівень – 600 і 1000, III рівень – 300 і 300, IV рівень – 150 годин, 100 ієрогліфів. Офіційний сертифікат про успішно зданий іспит I рівня є достатньою підставою для вступу до будь-якого ВНЗ Японії (навіть у магістратуру). Для окремих вузів досить здати іспит II рівня. Наявність документа про складання іспиту III рівня дозволяє влаштуватися на роботу у японські фірми.

Плата за навчання в японських вузах для іноземних студентів складає за рік від 380 тис. ієн у державних вузах до 900 тис. ієн у приватних вузах (1 долар дорівнює 122 ієнам). Найдорожче коштує навчання з економіки, медицини, філології, педагогіки. Витрати на проживання складають 9-12 тис. ієн за рік у залежності від міста, у якому розташований ВНЗ. 80% іноземців навчаються у Японії за свій рахунок. Іншим виплачуються різні види стипендій. Вони можуть претендувати на урядову стипендію, стипендію асоціації міжнародної освіти, стипендії в рамках програм «Міжнародне взаєморозуміння», стажувань. Можуть бути і стипендії приватних фондів – фонду Танаку. Для одержання звання магістра студент повинен закінчити 2-річну освіту, представити магістерську роботу і отримати за неї позитивну оцінку, а також здати іспит із спеціальності. Термін перебування в аспірантурі складає 3 роки (після 2-річного навчання в магістратурі). Аспірант має представити дисертацію з позитивною оцінкою і здати іспит із спеціальності.

Неуніверситетський сектор містить у собі різні коледжі та школи спеціальної підготовки. По суті, це ВНЗ, що виконують скоріше соціальні, ніж освітні

функції. Ці двох- чи трьохрічні коледжі юридично вважаються ВНЗ, але фактично підготовка та престиж їхніх дипломів не відповідають рівню вищої школи. Тому при теоретичній можливості вступу на II чи III курс університету, на практиці університети потребують від них складання іспитів для вступу на перший курс. Технічні коледжі за багатьма параметрами відповідають нашим технікумам. Школи спеціальної підготовки переважно належать приватним фірмам. Це визначає їх гарне технічне забезпечення. Однак випускники цих шкіл не можуть бути зараховані без іспитів навіть на другий курс технічних коледжів.

У 90-ті роки минулого століття Міністерство освіти переглянуло стандарти і надало адміністраціям університетів та факультетів можливість розробляти і здійснювати власні програми. Реформи торкнулися переважно державних вузів. Приватні вузи також примушували до модернізації навчання у зв'язку з демографічною кризою, що розпочалася. У 2000 році був створений Національний інститут моніторингу діяльності університетів з метою підвищення ефективності розподілу засобів на освітню і дослідницьку роботу. У 2001 р. відбулося злиття Мінпромнауки і Міністерства освіти у Міністерство освіти, науки, технології, культури та спорту. У 2003 р. був введений у дію закон про «Національні університетські корпорації», що мав стимулювати перехід національних університетів до більш незалежних форм організації. З 2004 р. кожний з національних університетів, що отримав статус юридичної особи, перетворився у «Національну університетську корпорацію». Корпорації мають у власності землі та будівлі університетів, а штатні співробітники вже не є цивільними службовцями.

Остання реформа переслідувала наступні завдання:

- 1) підняти конкурентоздатність результатів досліджень та винаходів;
- 2) перебудови системи фінансової звітності та введення змагань;
- 3) вдосконалення стратегічного та функціонального менеджменту університетів.

Реформа суттєво розвинула автономію закладів, полегшила вирішення питань бюджету, організаційної структури і кадрів національних вузів. Однак їхня «національність» проявляється у тому, що держава продовжує відповідати за їх функції, надаючи університетам основну частину фондів у вигляді блоків-грантів (а не кошторисного фінансування, як колись). Гранти використовують університети за своїм розсудом. Їх можна переносити на наступні роки. Окремо розміщуються «основні фонди розвитку». На інституційному рівні у національних університетах вводиться більше управлінських методик із приватного сектора. Ці зміни приводять до поживлення організаційної діяльності і менеджменту, що в свою чергу піднімає якість освіти і досліджень у національних університетах.

Висновки. У Японії зараз існує близько 600 університетів. Загальна чисельність студентів становить близько 3 млн. осіб. Найпрестижнішими державними університетами є Токійський (заснований у

1877 році, має 11 факультетів), університет Кіото (1897р, 10 факультетів) і університет в Осаці (1931 р., 10 факультетів). За ними в рейтингу університет Хоккайдо. З інших найбільш відомі університети Ніхон, Васеда, Мейдзі. Крім них, є значна кількість невеликих вищих навчальних закладів, що нараховують 200-300 студентів на 1-2 факультетах. У Японії прихильники домінування загальної освіти домоглися переваг. Передові, найбільш престижні японські університети відрізняються від інших тим, що дають своїм випускникам глибоку загальноосвітню підготовку. Цим особливо відомі найстаріші Токійський і Кіотський університети. Саме випускники цих університетів становлять інтелектуальну еліту японської економіки. Промислові компанії надають перевагу найму випускників вузів із загальною, усебічною, ніж зі спеціалізованою освітою. Для компаній важливі навички роботи працівника, але важливіше його здатність до подальшого навчання, здатність пристосовуватися до потреб компанії.

Реформа 2003 р. сприяла розвитку автономії і

полегшила вирішення бюджету, організаційної структури і кадрів національних університетів. Зросла автономність університетів у керуванні. Уряд, визначаючи мету і оцінюючи досягнення, тепер більший акцент робить на контроль результатів, не вдаючись до управлінського нагляду. Ця динаміка характеризується як крок від попереднього регулювання до контролю за результатами. У національні університети, щоб зробити їхній менеджмент більш динамічним і оперативним, вводиться більше управлінських методик, що притаманні приватному сектору. Ці зміни привели до поживлення організаційної діяльності і менеджменту національних університетів та підняли якість їхньої освіти. Реформа ВНЗ у 90-х роках ХХст. була викликана демографічною кризою, що розпочалася. Приватні вузи модернізували, державні – демократизували свою роботу.

Особливістю вищої освіти Японії є розгляд її як одного з основних важелів державної політики. Концепція вищої освіти – це стимул трудової активності населення.

Список використаних джерел:

1. Arimoto A. *Reforma vysshei shkoly v Yaponii* / A. Arimoto // *Ekonomika obrazovaniia*. – 2007. - № 6. – S. 91-92. [Аримото А. Реформа вищої школи в Японії / А. Аримото // *Економіка освіти*. – 2007. - № 6. – С. 91-92].
2. Nokhara H. *Reforma gosudarstvennykh universitetov i nauchnykh issledovaniy v Yaponii* / H. Nokhara // *Ekonomika obrazovaniia*. – 2008. - № 3. – S. 77-82. [Нохара Х. Реформа державних університетів і наукових досліджень в Японії / Х. Нохара // *Економіка освіти*. – 2008. - № 3. – С. 77-82].
3. Gryshchenko I.M. *Stan ta osoblyvosti upravlinnia vyshchoiu osvitoiu v Yaponii* / I.M. Gryshchenko // *Trybuna*. – 2009. – № 9-10. – S. 26-29. [Грищенко І.М. Стан та особливості управління вищою освітою в Японії / І.М. Грищенко // *Трибуна*. – 2009. - № 9-10. – С. 26-29].
4. Orusova O.V. *Sovremennye tendentsii razvitiia vysshego obrazovaniia v Yaponii* / O.V. Orusova // *Alma mater. Vestn. vyssh. shk.* – 2010. - № 8. – S. 64-69 [Elektronnyi resurs]. – *Rezhim dostupa: http://library.if.ua/books/86.html revolution.allbest.ru/life/00000939.html* – 33 k. [Орусова О.В. *Современные тенденции развития высшего образования в Японии* / О.В. Орусова // *Alma mater. Vestn. vyssh. shk.* – 2010. - № 8. – С. 64-69 [Электронный ресурс]. – *Режим доступа: http://library.if.ua/books/86.html revolution.allbest.ru/life/00000939.html* – 33 k.

Summary

Larysa Savranchuk. STRUCTURE AND LEVELS OF HIGHER EDUCATION OF JAPAN.

Now there are over 600 universities in Japan. The total number of students at 3 million. Persons. The most prestigious state universities are Tokyo (founded in 1877, has 11 faculties), Kyoto University (1897, 10 schools) and the University of Osaka (1931, 10 schools). Behind them in the ranking of Hokkaido University. The other most famous universities Nihon, Waseda, Meiji. In addition they have a large number of small universities, numbering 200-300 students in 1-2 faculties. In Japan supporters the dominance of general education achieved benefits. Advanced, the most prestigious Japanese universities are different from others in that it give its graduates a deep general education. This is especially the oldest known Tokyo and Kyoto University. The graduates of these universities are the intellectual elite of the Japanese economy. Industrial companies prefer hiring graduates with a general, comprehensive, than with a specialized education. For companies are important skills of the employee, but more importantly its ability to further study, the ability to adapt to the needs of the company.

The reform of 2003 contributed to the development of autonomy and facilitate resolution of the budget, the organizational structure and personnel of national universities. Increased autonomy of universities in management. Government, defining goals and evaluating achievement, now more emphasis on making control results without resorting to administrative supervision. This dynamic is characterized as a step up from the previous regulation to control the results. In national universities to make their management more dynamic and operational, they introduce more management techniques inherent in the private sector. These changes have led to the revival of organizational performance and management of national universities and raise the quality of their education. Features of gender situation in education: the predominance of women in universities accelerated cycle (more than 60% of the total); reception «female» occupations translator, teacher, social worker, accountant, editor; increasing popularity becomes the study of social sciences.

The reform of universities in the 90s of XX century. was caused by the demographic crisis that started. Private universities modernized, state – democratized their work. "Flavor" of Japanese professional training: suitability, which do not affect the upcoming changes in the nature of work. Under this requirement, Japanese graduates «overtake» the best graduates of European universities. The feature of higher education in Japan is to consider it as one of the main levers of public policy. The concept of higher education – a stimulus of labor activism.

Key words: education in Japan, dogma of general education, hierarchy, specific features of education in Japan.